

ΕΠΕΝΔΥΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ *

Υπό τοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Φ. ΚΟΥΤΣΟΥΜΑΡΗ
τοῦ Κέντρου Οικονομικῶν Ἐρευνῶν

Ι. Ἐκπαίδευσις καὶ οἰκονομικὴ πρόοδος

Ἡ προσοχή μας τελευταίως συγκεντροῦται καὶ πάλιν με ἰδιάζουσαν ἔμφασιν εἰς τὴν σχέσιν, ἣτις ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ἐπενδύσεως εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα καὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς προόδου (1). Πρόσφατοι στατιστικο-οἰκονομικαὶ ἔρευναι κατέδειξαν, διὰ νὰ συνοψίσωμεν τὴν ἐν προκειμένῳ ἐπιχειρηματολογίαν, ὅτι αἱ αὐξήσεις τοῦ ἔθνικοῦ προϊόντος ὑπῆρξαν σχετικῶς μεγαλύτεραι ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς πραγματοποιηθείσας προσθέτους εἰσροὰς τῶν συνήθων παραγωγικῶν συντελεστῶν, ὡς εἶναι τὸ ἔδαφος, αἱ ὠραι ἐργασίας καὶ τὸ φυσικὸν ἀναπαρακτέον κεφάλαιον. Οὕτω, αὐξήσεις ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰ $\frac{3}{5}$ περίπου τῆς συνολικῆς αὐξήσεως τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν μεταξὺ 1929 καὶ 1956, εἶναι ἀνεξήγητος, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς ἀντιστοιχοὺς αὐξήσεις τῶν φυσικῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν. Ἡ ἐπένδυσις εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα φέρεται ὡς ἡ κυριώτερα ἐξήγησις τῆς ἐπὶ πλέον διαφορᾶς, ὑπολογίζεται δὲ ὅτι περὶ τὸ ἡμισυ τῆς ἀνωτέρω, οὕτως εἶπεν «ἀδικοιολογήτου», αὐξήσεως εἰς τὸ ἔθνικον εἰσόδημα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν πρέπει νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀποδοτι-

* Τὸ παρὸν ἄρθρον ἀπετέλεσεν ἀρχικῶς θέμα ἀνακοινώσεως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἑταιρείαν Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν. Εὐχαριστίαι ὀφείλονται εἰς τὰ παραστάντα μέλη τῆς Ἑταιρείας διὰ γενόμενα κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν συζήτησιν ἐποικοδομητικὰ σχόλια ἐπὶ τῶν διαφορῶν ἀπόψεων τοῦ ὑπὸ ἀνάλυσιν προβλήματος.

1) Βλέπε ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου: T. W. Schultz: «Investment in Human Capital», *American Economic Review*, March 1961. Ἐπίσης ἰδίου: «Economic Test in Latin America», *New York State School of Industrial and Labor Relations Cornell University, Bulletin* 35, August 1956. Ζ. Ζολώτα: Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις καὶ Τεχνικὴ Ἐκπαίδευσις, Τράπεζα Ἑλλάδος, Ἄρθρα καὶ Διαλέξεις, No 4, Ἀθῆναι 1960. T. W. Schultz, «Capital Formation by Education», *The Journal of Political Economy*, December 1960 καὶ Burton, A. Weisbord, *The Valuation of Human Capital*, *Ibid.*, October 1961. Simon Kuznets, «Population, Income and Capital» in Leon Dupriez, *Economic Progress, Papers and Proceedings*, Louvain, International Economic Association, 1955.

κότητα τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ⁽²⁾. Τοιαύτης φύσεως αὔξεις εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον οὐσιαστικῶς ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς οἰκονομικῆς προόδου καὶ ὄχι αἱ πρόσθετοι εἰσροαὶ παραγωγικῶν συντελεστῶν τοῦ καθιερωμένου τύπου⁽³⁾.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐννοίας τοῦ κεφαλαίου εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ σχέσις πρὸς τὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως δὲν εἶναι φυσικὰ τι τὸ καινοφανές. Ἡ σπουδαιότης τῶν σχετικῶν βελτιώσεων εἰς τὴν ὀργάνωσιν, τὰς «παραγωγικὰς τέχνας» καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν ἔχει ἤδη τονισθῆ κατὰ τὸ παρελθὸν ὑπὸ τῶν κλασσικῶν καὶ νέο-κλασσικῶν οἰκονομολόγων⁽⁴⁾. Ἡ παράλειψις των ἐν προκειμένῳ ὑπῆρξεν, ὡς σημειώνει ὁ Καθηγητὴς Schultz, εἰς τὸ νὰ ἐνσωματώσουν τὴν ἐπένδυσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον παράγοντα εἰς τὸν κύριον πυρῆνα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Φυσικὰ, εἶναι ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως σήμερον ὅτι ἡ γνῶσις καὶ ἡ δεξιότητια τοῦ λαοῦ, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς λοιπὰς ἀνθρωπίνους ἐπενδύσεις, ἀποτελοῦν βασικὸν παράγοντα εἰς τὴν παρατηρουμένην οἰκονομικὴν ἀνωτερότητα τῶν τεχνικῶς προηγμένων χωρῶν καὶ τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον αὐτῶν⁽⁵⁾, παρὰ τὰς ἐν προκειμένῳ σοβαρὰς ἀντιρρήσεις ἐνίων οἰκονομολόγων, ἀναφορικῶς μὲ τὴν σκοπιμότητα καὶ τὸν «ὀρθολογισμόν» τῆς τοιαύτης γενικεύσεως, ἐν ᾧ κυρίως τῆς δυσκολίας θεμελιώσεως ἐπακριβοῦς σχέσεως αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος μεταξὺ ἐπενδύσεως καὶ ἀποδόσεως, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς γενικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Τὸ ζήτημα ἐκτὸς τῆς γενικωτέρας αὐτοῦ σημασίας ὡς βάσεως διαμορφώσεως κρατικῆς πολιτικῆς, εἰς τὸν τομέα τῆς ἐκπαιδεύσεως, σχετίζεται στενῶτα καὶ μὲ τὸ ὄλον πρόβλημα τῶν ὑπο-ἀναπτύκτων χωρῶν, αἱ ὁποῖαι συνήθως ὑποτιμοῦν καὶ παραμελοῦν ἐν πολλοῖς τὴν ἐπένδυσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον παράγοντα. Τῶντι, ἡ ἄλλειψις τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ὀργανωτικῶν βελτιώσεων ἀποτελεῖ βασικὸν κώλυμα διὰ τὴν ἐπίτευξιν ἐνὸς ἀνωτέρου ποσοστοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὰς χώρας αὐτάς⁽⁶⁾, οἱ λαοὶ τῶν ὁποίων συνήθως προσβλέπουν εἰς τὴν ἐκβιομηχάνισιν διὰ τὴν οἰκονομικὴν των πρόοδον, ὑποτιμώντες τὸ γεγονός ὅτι ἡ γνῶσις καὶ ἡ δεξιότητια τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐξ ἴσου ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐφαρμογὴν καὶ τὴν ἀποδοτικὴν χρησιμοποίησιν τῶν βελτιωμένων μεθόδων παραγωγῆς⁽⁷⁾.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ

2) T. W. Schultz, American Economic Review, ἔ. ἀ.

3) Schultz, The Economic Test in Latin America, ἔ. ἀ. Ὁ Καθηγητὴς Schultz ἐν τῇ ἀναζητῆσει μιᾶς θεωρίας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, χρησιμοποιοῦν πρὸς τοῦτο τὴν πείραν τῶν χωρῶν τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι μίᾳ τοιαύτῃ πρόσθετος παραγωγὴ προέρχεται, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ἀπὸ δύο παρημελημένας μεταβλητάς. Συγκεκριμένως ἀνθρωπίνην προσπάθειαν καὶ κεφάλαιον κατανεμημένα: 1) εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ποιότητος τοῦ λαοῦ ὡς παραγωγικοῦ συντελεστοῦ καὶ 2) τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐπιπέδου τῶν «παραγωγικῶν τεχνῶν».

4) A. Marshall, Principle of Economics, 8η ἐκδοσις, Κεφάλαια VI-IX.

5) Schultz, American Economic Review, ἔ. ἀ.

6) Ζ Ζολώτας, ἔ. ἀ.

7) Schultz, the Economic Test in Latin America, ἔ. ἀ., Σελίς 16. Ζολώτας, ἔ. ἀ.

λαού και αι οργανωτικά βελτιώσεις της παραγωγής συνδέονται στενότερα με τον ρυθμόν της προόδου, δεδομένων των διαθεσίμων κεφαλαυοικῶν πόρων. Ἡ ἔλλειψις τῶν στοιχείων αὐτῶν μειώνει σημαντικά τὴν ἀποδοτικὴν καὶ ἐπαρκῆ χρησιμοποίησιν τοῦ διαθεσίμου ἀναπαρακτέου κεφαλαίου καὶ ἡ ἐπένδυσις εἰς τὰς γνώσεις καὶ τὴν δεξιotechνίαν τοῦ λαοῦ ἐμφανίζεται ὡς ὁ σπουδαιότερος συντελεστής διὰ τὴν ἐπίτευξιν ἑνὸς μεγαλυτέρου ρυθμοῦ οἰκονομικῆς προόδου εἰς τὰς ὑπο - ἀναπτύκτους χώρας. Θὰ πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὁμως ὅτι τεχνικὴ ἐκπαίδευσις καὶ οργανωτικά βελτιώσεις ἐπιτυγχάνονται ἐπίσης ταυτόχρονα με τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπειρίας καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς τὰς ὑπο-ἀναπτύκτους χώρας δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀνεξάρτητον τῶν λοιπῶν ἐξελίξεων (*). Περαιτέρω πρέπει νὰ λεχθῆ ὅτι τὸ πρόβλημα δὲν περιορίζεται εἰς μίαν ἐμφασιν μόνον ἐπὶ τῆς γενικῆς καὶ τεχνικῆς ἐκπαίδευσως. Ὑπάρχουν σοβαραὶ ἐνδείξεις ὅτι εἰς πολλὰς ἀπὸ τὰς χώρας αὐτάς, ἐκπαιδευμένοι ἀνθρώπινοι πόροι χρησιμοποιοῦνται εἰς μέγαν βαθμὸν πλημμελῶς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις νέαι προσθήκαι εἰς τὸ ἀνθρώπινον κεφάλαιον, ἄνευ προηγουμένης ἐξασφαλίσεως τῆς ἐπαρκοῦς καὶ παραγωγικῆς χρησιμοποίησεως αὐτοῦ, δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ καταλήξουν εἰς σπατάλην παραγωγικῶν πόρων.

Τὸ θέμα, ὡς γνωστὸν, ἀπασχόλησε ἐσχάτως καὶ ἐξακολουθεῖ ἀσφαλῶς νὰ ἀπασχολῆ καὶ τοὺς μελετητὰς τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων ὑπὸ τὴν πρακτικὴν του κυρίως μορφήν τῆς ἀνάγκης δηλαδὴ μεταρρυθμίσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ προσαρμογῆς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας, με σοβαρὰς ὁμως διαφωνίας ὅσον ἀφορᾷ τὰς προσφόρους λύσεις (**). Μία τοποθέτησις τοῦ προβλήματος εἰς τὰ πλαίσια τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως καὶ ἡ ἐπανεξέτασις ὠρισμένων παρημελημένων ἀπόψεων, σχετιζομένων κυρίως με τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς ἐπενδύσεως εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, θὰ ὑπεβοῆθαι ἴσως τὴν διαγραφὴν ὀρθῶν ἐπ' αὐτοῦ λύσεων.

II. Τὸ πρόβλημα εἰς τὰς Ὑπο - ἀναπτύκτους Χώρας

Τὸ ζήτημα ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὑπο - ἀναπτύκτους χώρας ἔχει ὡς ἑξῆς ἐνπεριλήψει : Ἡ σπάνις ἐκπαιδευμένου ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ ἀποβαίνει σοβα-

8) Τὸ ζήτημα φυσικὰ εἶναι θέμα ἐπαρκοῦς ἐμφάσεως ἐπὶ τῆς τεχνικῆς ἐκπαίδευσως ἐν τῇ διαδικασίᾳ τῆς παραγωγῆς, πλην ὁμως θὰ πρέπει νὰ ἀναμνησθῆ ὅτι ἡ ὀριακὴ ἀποδοτικότης τοῦ ἀνθρωπίνου κεφαλαίου πρέπει νὰ εἶναι χαμηλοτέρα τῆς τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Ἡ παραγωγικότης αὕτη πρέπει νὰ αὐξάνηται, ὁμως, σὺν τῇ προόδῳ νέας ἐπενδύσεως εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἡ οἰκονομία ἐν τῷ συνόλῳ τῆς θὰ εὐρίσκειται ἐπὶ μιᾶς καμπύλης παραγωγῆς ὑπομείνης ὀριακῆς ἀποδόσεως.

9) Βλέπε πορίσματα ἐκθέσεως Καθηγητοῦ Ἑλβιν εἰς «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον», 16 Νοεμβρίου 1961, ὡς καὶ προηγουμένης δημοσίεας διὰ τοῦ τύπου συζητήσεις ἐπὶ τῆς ἀνάγκης διαρρυθμίσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ ἰδίως τῆς ἀνωτέρας ἐκπαίδευσως ἐξ ἀφορμῆς ἐκθέσεως τοῦ Καθηγητοῦ κ. Α. Γ. Παπανδρέου.

ρὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς προόδου, δεδομένης τῆς διαθεσίμου ποσότητος ἀναπαρακτέου κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ, λόγω τοῦ ἐπιηρασμοῦ, τὸν ὁποῖον ἡ σπάνις αὕτη ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς ἀπορροφητικῆς ἱκανότητος τῆς χώρας διὰ νέας ἐπενδύσεις εἰς πλεόν ἀποδοτικούς κλάδους τῆς παραγωγῆς. Καί, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Καθηγητὴς κ. Ζολώτας, ἐὰν αἱ νέαι μέθοδοι παραγωγῆς ἐφαρμόζονται ἐν ἀπουσίᾳ ἐπαρκoῦς τεχνικῶς ἐκπαιδευμένου προσωπικοῦ, ἡ παραγωγικότης κατ' ἀνάγκην θὰ εἶναι χαμηλὴ⁽¹⁰⁾.

Τὸ πρόβλημα ὅμως ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφόρους μορφάς καὶ μὲ τὸ νὰ ἀναφερθῶμεν ἀπλῶς εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκoῦς ἐμφάσεως ἐπὶ τῆς τεχνικῆς ἐκπαίδευσως δὲν διαφωτίζονται ἀρκoῦντως τὰ ἐγκλειόμενα ἐν προκειμένῳ ζητήματα. Αἱ βασικαὶ ἀπόψεις, ὡς αὗται σχετίζονται μὲ τὰς δυνατότητας καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομικῆς προόδου εἰς τὰς χώρας αὐτάς, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως:

1. *Ἐλλειψις ἐπαρκoῦς ἐμφάσεως διὰ τὴν δέουσαν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ.* Τὸ πρόβλημα εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην παρουσιάζεται ὑπὸ δύο κυρίως μορφάς:

α) Εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκoῦς ἐμφάσεως διὰ τὴν ἐνδεδειγμένην ἐπένδυσιν εἰς γενικὴν ἐκπαίδευσιν, σκοπούσης ν' ἀνυψώσῃ, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Α. Marshall, «τὴν γενικὴν ποιότητα τῆς ἀνθρωπίνης προσπάθειας» καὶ

β) Εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ ἐπένδυσιν ἀπὸ ἀπόψεως ἀναπτύξεως εἰδικευμένων γνώσεων καὶ δεξιοτεχνιῶν μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ, κατὰ τρόπον ὥστε ν' ἀναπτύσσονται αἱ παραγωγικαὶ αὐτοῦ ἱκανότητες, αἵτινες συνιστοῦν βασικὸν παράγοντα τῆς παραγωγικῆς ἀποδοτικότητος. Μόνον διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοιούτων εἰδικευμένων δεξιοτεχνιῶν καὶ γνώσεων καθίστανται πράγματι ἐφικταὶ ἡ παραγωγικὴ διαφοροποίησις καὶ ἡ βιομηχανικὴ ἐπάρκεια.

Ἐλλείψεις καὶ ἐλαττώματα εἰς ἀμφοτέρους τοὺς τομεῖς ἐκπαίδευσως, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸν τεχνικὸν τοιοῦτον, ἀποβαίνουν σοβαρὸν ἐμπόδιον, τόσον διὰ τὴν ἀποδοτικὴν χρησιμοποίησιν τῶν διαθεσίμων φυσικῶν πόρων ὅσον καὶ διὰ τὴν μεγαλύτεραν ἀπορρόφησιν νέων ἐπενδύσεων, δεδομένου ὅτι ἐπιηραζοῦν δυσμενῶς τὴν ποιότητα τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ τὴν προσφορὰν διοικητικῶν στελεχῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ διοίκησιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων⁽¹¹⁾.

2. *Μὴ Ἰσόρροπος Ἐκπαίδευσις.* Ἡ δευτέρα ἄποψις ἀφορᾷ τὴν ἀνυ-

10) *Ε. ἀ., σελὶς 10. Ἡ ἀνωτέρω παρατήρησις ἐπιβεβαιώνεται ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς πείρας ὀρισμένων Λατινο - Ἀμερικανικῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνῶ ἔσχον τὴν δυνατότητα νὰ εἰσαγάγουν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὸν τελειότερον σχετικῶς κεφαλαιουχικὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τεχνικὴν, χάρις κυρίως εἰς τὰς εὐνοϊκὰς συνθήκας τοῦ ἐξωτερικοῦ τομέως τῆς οἰκονομίας των, ἡ μέση παραγωγικότης αὐτῶν δὲν ἤυξεν ἀναλόγως ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκoῦς προσφορᾶς ἐκπαιδευμένου ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ.

11) Fr. Harbison & Ch. Myers, *Management in the Industrial World*, N.Y. McGraw Hill, 1959. Διὰ μίαν περίληψιν τῆς ὅλης ἐπιχειρηματολογίας ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου βλέπε: Ἄ. Πεπελάση καὶ ἄλλων, *Economic Development*, Harpers & Brothers, New York 1961, Κεφάλαιον 3.

παρξίαν ισορροπίας ἐντὸς τοῦ τομέως τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἡ ἔννοια ἀναφέρεται εἴτε εἰς μίαν «ὑπό-ἐπένδυσιν» εἰς γνώσεις καὶ εἰδικότητα ἐν γένει ἐν σχέσει πρὸς τὰ μεγέθη ἐπενδύσεως τὰ πραγματοποιούμενα εἰς μὴ ἀνθρώπινον κεφάλαιον ἢ ἀντιθέτως εἰς μίαν «ὑπερ-ἐπένδυσιν» εἰς ὠρισμένας εἰδικότητας. Ἡ ἄποψις φαίνεται νὰ εἶναι ἰδιαζούσης σημασίας διὰ τὸ πρόβλημα πολλῶν ἐκ τῶν ὑπο-ἀναπτύκτων χωρῶν⁽¹²⁾. Μία τοιαύτη κατάσταση ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν μορφήν εἴτε ὑπερβολικῆς ἐπενδύσεως εἰς ὠρισμένα ἐκ παραδόσεως ἐπαγγέλματα (ὡς π.χ. δικηγόροι, ἰατροί, πολιτικοὶ μηχανικοί, κλπ.), εἴτε ἐπενδύσεως εἰς οὐχὶ τόσο παραγωγικὰς εἰδικότητας μὲ σημαντικὴν ταυτοχρόνως ὑπό-ἐπένδυσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν εἰδικότητων ὠρισμένων ἀναγκαιῶν ἐπαγγελματικῶν κλάδων συνδεομένων ἰδιαιτέρως εἴτε μὲ νέας μεθόδους παραγωγῆς (εἰδικαὶ κατηγορίαι μηχανολόγων, ἠλεκτρικῆς μηχανικῆς, ἐπιστάται τεχνικῶν ἔργων, κλπ.), ἢ μὲ τὴν ἐν γένει βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ οἰκονομικοῦ μας ὀργανισμοῦ (κοινωνιολόγοι, ἐργάται κοινωνικῆς προνοίας, οἰκονομολόγοι καὶ λοιπὰ παρόμοια ἐπαγγέλματα). Ἡ ἔλλειψις ἰσορροπίας κατὰ συνέπειαν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀνθρώπινων πόρων παρουσιάζεται συνήθως ὑπὸ τὴν μόνιμον μορφήν ἀφ' ἑνὸς σοβαρᾶς σπάνεως ὠρισμένου τύπου εἰδικότητων καὶ ἀφ' ἑτέρου ταυτοχρόνου πληθωρισμοῦ εἰς ἑτέρους τομεῖς. Τὸ φαινόμενον εἶναι σύνηθες μεταξὺ πολλῶν ἐκ τῶν ὑπο-ἀναπτύκτων χωρῶν.

Τὸ πρόβλημα ἐναυθὰ ἐγκεῖται οὐχὶ τόσο εἰς τὸ μέγεθος τῶν πραγματοποιουμένων ἐπενδύσεων εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα, ὅσον εἰς τὴν κατανομήν αὐτῶν βάσει κριτηρίων ἀρίστης ἀποδόσεως ὡς καθορίζονται ὑπὸ τῶν παραγωγικῶν καὶ λοιπῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας.

Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχουν ἐν προκειμένῳ συγκεκριμένα ἐμπειρικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια θὰ ἐπέτρεπον τὸν σχηματισμὸν ὀρθῆς κρίσεως ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ τὰ αἷτια μιᾶς τοιαύτης κακῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἐπενδύσεων, οἱ κατωτέρω δύο δυσμενεῖς παράγοντες θὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς οἱ πλεόν ὑπεύθυνοι μιᾶς τοιαύτης ἔλλειπου ἰσορροπίας.

α) Τὰ διατιθεμένα ἐκπαιδευτικὰ μέσα συνήθως δὲν προσφέρουν δυνατότητα ἐκπαιδεύσεως δι' ἓνα μέγαν ἀριθμὸν νέων κλάδων εἰδικότητων καὶ τεχνικῶν γνώσεων.

β) Ἡ ἐλαττωματικὴ διάρθρωσις τῆς πραγματικῆς ζήτησεως εἰς τὴν χώραν διὰ τὰς ἀνθρώπινους ὑπηρεσίας. Δηλαδή, δὲν ὑπάρχει ἐπαρκὴς «ἐνεργὸς ζήτησις» διὰ τοιαύτας νέας εἰδικότητας εἰς τιμάς, αἵτινες θὰ παρῶτρυνον ἰδιώτας νὰ ἐπενδύσουν εἰς τὴν ἀπόκτησιν ὠρισμένων γνώσεων καὶ εἰδικότητων. Τὸ πρόβλημα περιπλέκεται περαιτέρω καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι διὰ πολλὰ ἐκ τῶν ἐπαγγελμάτων ἢ ζήτησις ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ κρατικοῦ «μονοφωνίου», τὸ ὅποιον ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς ἀναποφεύκτους πολιτικὰς ἀναμίξεις, συντελεῖ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν δημιουργίαν ἐλαττωματικοῦ μηχανισμοῦ κατανομῆς τῶν εἰδικευμένων ἀνθρώπινων πόρων μεταξὺ παραγωγικῶν χρήσεων.

12) Schultz, American Economic Review, ἔ.ἀ., σελίς 14, G. S. Becker, Under Investment in College Education», Proc. American Economic Review, Μάιος 1960.

3. *Μη αποδοτική χρησιμοποίησις τοῦ διατιθεμένου ἀνθρώπινου κεφαλαίου.* Ἐτέρα οὐσιώδης ἄποψις, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει δοθῆ πολὺ ὀλίγη προσοχὴ μέχρι τοῦδε, εἶναι ἡ *πλημμελὴς χρησιμοποίησις τοῦ κεφαλαίου τοῦ ἐπενδεδυμένου* εἰς τὸν ἀνθρώπινον συντελεστήν εἰς πολλὰς ὑπο-ἀναπτύκτους χώρας. Μέγας ἀριθμὸς, παραδείγματος χάριν, εἰδικῶν ἐκπαιδευμένων εἰς τοὺς διαφόρους τύπους τῆς γεωργικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν ἔργων χαμηλῆς ἀποδοτικότητος, ὡς εἶναι γραφειοκρατικά ἢ διοικητικά λειτουργήματα (διὰ τὰ ὁποῖα συνήθως δὲν εἶναι ἐκπαιδευμένοι), ἀντὶ τῆς διεξαγωγῆς ἐργασίας γεωργικῶν ἐπιστημονικῶν ἔρευνῶν καὶ πειραματισμοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν προαγωγῆς τῆς τεχνικῆς τῆς παραγωγῆς, ἢ ἐργασίας γεωργικῶν ἐφαρμογῶν διὰ τὴν εὐρείαν διάδοσιν μεταξὺ τῆς μάζης τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ βελτιωμένων μεθόδων παραγωγῆς καὶ διοικήσεως τῶν ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων. Κατὰ συνέπειαν, τὸ ποσοστὸν ἀποδόσεως τῆς τοιαύτης ἐπενδύσεως, τῆς ἐνσωματωμένης εἰς τοὺς ἀνωτέρω τεχνικούς, θὰ πρέπει ἀναγκαστικῶς νὰ εἶναι χαμηλὸν ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλου τύπου ἐπενδύσεις, ὅπως χαμηλὴ θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ συνεισφορὰ αὐτῆς εἰς τὸν γενικὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν χωρῶν τούτων.

Τὸ φαινόμενον παρουσιάζεται ἐξαιρετικῶς διαδεδομένον μεταξὺ τῶν ὑπο-ἀναπτύκτων χωρῶν, γεγονός τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἔτι μεγαλύτερα ἔμφασις εἰς τὴν ἐπένδυσιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα δὲν θὰ προκαλέσῃ ἀπαραιτήτως καὶ αὔξησιν τοῦ ποσοστοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως πέραν ἐκείνου τοῦ ὁποῖου καθίσταται δυνατὸν ἀπὸ τὴν προσθήκην φυσικῶν συντελεστῶν παραγωγῆς. Ἡ ἄποψις εἶναι ἰδιαζούσης σημασίας λόγῳ τοῦ ὅτι οἰαδήποτε πρόσθετος ἐπένδυσιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα εἰς τὰς χώρας αὐτάς, χωρὶς τὴν ταυτόχρονον λήψιν μέτρων πρὸς ἐξάλειψιν τῶν αἰτίων, ἅτινα συντελοῦν εἰς τὴν μὴ ἀποδοτικὴν χρησιμοποίησιν τῆς, θὰ καταλήξῃ εἰς ἀπλήν σπατάλην πολυτίμων πόρων ἢ τὴν κατανομήν των εἰς ἀπασχολήσεις χαμηλῆς παραγωγικότητος. Τὰ ἐν ἀρχῇ μνημονευθέντα ἀποτελέσματα τῆς ἐπιωφελοῦς ἐπενδύσεως εἰς τὸ ἀνθρώπινον κεφάλαιον, τὰ ὁποῖα παρατηρήθησαν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας καὶ τὰς λοιπὰς οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένας χώρας, εἶχον μίαν βασικὴν προϋπόθεσιν, ἡ ὁποία ὁμως παρημελήθη νὰ ἐνσωματωθῇ εἰς τὴν σχετικὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν. Συγκεκριμένως, ἓνα ἀποτελεσματικὸν μηχανισμόν ἐλευθέρου ἀγορᾶς, ὁ ὁποῖος καθωδήγει καὶ κατένημε, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἰκανοποιητικῶς, τὸ ἐκπαιδευόμενον ἀνθρώπινον ὑλικὸν μεταξὺ τῶν διαφόρων παραγωγικῶν ἀπασχολήσεων. Εἰς πολλὰς ὑπο-ἀναπτύκτους χώρας, ὁμοίως, ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀγορᾶς διὰ τὴν κατανομήν ἐκπαιδευομένων ἀνθρώπινων πόρων λειτουργεῖ κατὰ τρόπον ἐξαιρετικῶς ἐλαττωματικὸν καὶ ἀνεπαρκῆ.

Τὸ πρόβλημα εἶναι ἰδιαιτέρως ἐμφανὲς εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα, ὅπου αἱ παραγωγικαὶ μονάδες εἶναι πολὺ μικραὶ καὶ πτωχαὶ διὰ νὰ δημιουργήσουν «ἐνεργὸν ζήτησιν» διὰ εἰδικευμένας γνώσεις καὶ ὅπου ἡ ζήτησις ἀντιπροσωπεύεται κυρίως, ὡς προανεφέρθη, ὑπὸ κρατικοῦ «μονοφωνίου» χαρακτηριζομένου ἀπὸ ἄκαμπτα κριτήρια δημοσίας διοικήσεως. Οὕτως, ἡ συνήθως ἐλαττωματικὴ δημοσία διοίκησις τῶν ὑπο-ἀναπτύκτων χωρῶν συντελεῖ ἴσως περισσότερον

παντός ἑτέρου τομέως εἰς τὴν ἄκρως ἀνεπαρκῆ χρῆσιν τῶν ἐκπαιδευομένων ἀνθρωπίνων πόρων. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι αἱ νέαι καὶ πλέον ἀποδοτικαὶ μέθοδοι παραγωγῆς, εἴτε εἶναι δύσκολον νὰ εἰσαχθοῦν εἰς ὠρισμένους τομεῖς, εἴτε εἰσάγονται μὲν ἀλλὰ μὲ πολὺ βραδὺν ρυθμὸν. Κατὰ συνέπειαν, ἡ μέση παραγωγικότης τῆς οἰκονομίας, ἢ τῶν συγκεκριμένων τομέων, παραμένει χαμηλὴ, ἢ δὲ παρατηρουμένη αὐξήσις εἰς τὴν σχέσιν κεφαλαίου—προϊόντος ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν συσσώρευσιν φυσικῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, τὸ μεγαλύτερον ὅμως ποσοστὸν τῶν ὁποίων ἐνσωματῶναι τὴν ἰδίαν παλαιάν, κατωτέρας ποιότητος, τεχνικὴν, ἐνῶς ἢ πραγματοποιουμένη ἐπένδυσις εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα παραμένει κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῆς μέρος ἄνευ ἀποτελέσματος.

Εἶναι ὅθεν ἀναγκαῖον νὰ γίνῃ σαφῆς διάκρισις μεταξὺ τῆς ἀναπτύξεως γνώσεων καὶ εἰδικότητων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας ἀφ' ἑτέρου. Τὸ δεύτερον τοῦτο, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὑπο-ἀναπτύκτους χώρας θὰ πρέπει νὰ διαχωρισθῇ εἰς τρία περαιτέρω βασικὰ σημεῖα : α) Τὴν υἱοθέτησιν ὀργανωτικῶν μεθόδων, ὡς καὶ τὴν ἀπόκτησιν παραγωγικοῦ κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἐνσωματοῦντος τὴν νέαν τεχνικὴν. β) Τὴν ἐνσωμάτωσιν τεχνικῶν γνώσεων, ἀλλαχοῦ ἀναπτυχθεισῶν, εἰς τὸν τοπικὸν ἀνθρώπινον παράγοντα. γ) Τὴν ἐπαρκῆ καὶ ἀποδοτικὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς ἀμφοτέρων, τῶν τε νέων ὀργανωτικῶν μεθόδων ὡς καὶ τῶν παραχθεισῶν ἀνθρωπίνων εἰδικότητων. Βεβαίως, τὸ μέγεθος τῆς ἀγορᾶς καὶ ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον αὕτη λειτουργεῖ ἐπηρεάζουσιν σοβαρώτατα, καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις καθορίζουσιν, τὸν βαθμὸν ἐπαρκείας εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τόσον τοῦ φυσικοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου ὅσον καὶ τοῦ ἀνθρώπινου τοιούτου. Τὸ πρόβλημα συνεπῶς ἐνταῦθα συνοψίζεται κατὰ μέγα μέρος εἰς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ Marshall ὀρίζει ὡς «πρωταρχικὸν ὄρον ἐνὸς ἀποδοτικοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ», ἥτοι εἰς «τὸ καθήκον αὐτοῦ ὅπως διατηρήσῃ οἰονδήποτε ἀνθρώπων ἀπησυχολημένων εἰς ἐκείνην τὴν ἐργασίαν εἰς τὴν ὁποίαν αἱ ἰκανότητές του καὶ ἡ ἐκπαίδευσίς του τὸν καθιστοῦν ἰκανὸν νὰ τὴν ἐπιτελέσῃ κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον» (13).

4. *Ἐκπαίδευσις ἐπὶ τῆς ἐργασίας (μαθητεία)*. Ἄν καὶ ἡ μαθητεία ἔχει ἐξαφανισθῇ σχεδὸν εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας, τῆς τοιαύτης ἐκπαιδύσεως ἀναλαμβάνομένης ὑπὸ τῶν σχολείων, εἰς πλείστας ὑπο-ἀναπτύκτους οἰκονομίας μέγα ποσοστὸν τεχνικῆς ἐκπαιδύσεως ἐξακολουθεῖ νὰ διεξάγῃται δαπάναις τῶν παραγωγικῶν μονάδων. Τοῦτο φυσικὰ εἶναι ἀποτέλεσμα ἐν μέρει μὲν τοῦ ὑπάρχοντος καθυστερημένου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι παρεσκευασμένον διὰ τοιαύτην λειτουργίαν, ἐν μέρει δὲ διότι ἡ βιομηχανία τῶν χωρῶν αὐτῶν ἐξακολουθεῖ νὰ φέρῃ κατὰ μέγα βαθμὸν τὴν μορφήν τῆς βιοτεχνίας.

Ἄνεξαρτήτως τῶν αἰτίων, τὸ γεγονός εἶναι ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο συνεπάγεται σοβαρὸν κόστος διὰ τὰς κατ' ἰδίαν ἐπιχειρήσεις καὶ ἐπη-

13) A. Marshall, ἔ. ἀ., σελὶς 250.

ρεάζει σημαντικώτατα τὸν βαθμὸν τῆς παραγωγικῆς αὐτῶν ἀποδόσεως (14).

Ἐν συμπεράσματι, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι τὸ πρόβλημα εἰς πολλὰς ὑπο-ἀναπτύκτους χώρας δὲν εἶναι μόνον ἡ ἔλλειψις ἐμφάσεως ἐπὶ τῆς τεχνικῆς καὶ γενικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσφαλμένη κατεύθυνσις ὡς καὶ ἡ μὴ ἀποδοτικὴ ἀπασχόλησις τῆς πραγματοποιουμένης ἐπενδύσεως εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα. Κατὰ συνέπειαν τὸ πρόβλημα θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῆ ἕξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν του, προκειμένου νὰ ἐπιτευχθῆ αἰσθητὴ βελτίωσις εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐν λόγω χωρῶν.

III. Ἡ περίπτωση τῆς Ἑλλάδος

Ἡ τοποθέτησις τῆς εἰδικῆς περιπτώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω πλαισίων τῆς οικονομικῆς ἀναλύσεως θὰ ὑπεβοῆται σημαντικὰ ἴσως τὴν περαιτέρω ἐξέτασιν τοῦ θέματος ἐπὶ πλέον συγκεκριμένης βάσεως καὶ τὴν καλύτεραν ἐντόπισιν τῶν κατ' ἰδίῳ προβλημάτων τῆς Ἑλλάδος ἐπ' αὐτοῦ, δεδομένου ὅτι ἡ Ἑλλάς παρουσιάζει τυπικὸν παράδειγμα πολλῶν ἐκ τῶν ἐκτεθεισῶν ἀτελειῶν, ὡς εἶναι π.χ. ἡ ἀνυπαρξία ἰσορροπίας εἰς τὴν πραγματοποιουμένην ἐπένδυσιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα, ἡ σχετικὴ ἀνεπάρκεια τῆς πραγματοποιουμένης ἐπενδύσεως, ἡ πλημμελὴς χρησιμοποίησις αὐτῆς (15) καὶ ὁ ἐπικρατῶν θεσμὸς ἐργατικῆς μαθητείας.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ἐπενδύσεως εἰς ἐκπαίδευσιν καὶ τῆς δημιουργίας εἰδικότητων μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντος, τὸ θέμα ἐκίνησε, ὡς ἀνεφέρθη, ἐπανειλημμένως τὸ ἐνδιαφέρον ὑπὸ τὴν μορφήν κυρίως τῆς ἀνάγκης μεταρρυθμίσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἰδιαιτέρως δὲ τῆς ἀνωτέρας ἐκπαίδευσεως καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς μέσης, κατωτέρας καὶ τεχνικῆς τοιαύτης. Ἐξ

14) Παρατηρήθη κατ' ἐξάφρην ὅτι εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν ἡ μαθητεία ἐπὶ τῆς ἐργασίας διεξάγεται ὑπὸ τῶν ἐργοστασίων εἰς σχετικῶς μεγάλην κλίμακα. Schultz, ἔ. ἀ., σελίς 10. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τοιοῦτου εἶδους ἐκπαίδευσις καθίσταται κατὰ ἓνα μέρος δυνατὴ ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν παραγωγικῶν μονάδων, κυρίως ὁμοῦ ὑπὸ τοῦ ἐλεγχόμενου συστήματος τιμῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ τύπου παραγωγῆς.

15) Τὰ διαθέσιμα στατιστικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν δεικνύουν π.χ. σοβαρὰν ὑπο-ἐπένδυσιν εἰς τὸν τομέα τῶν ἐφηρμοσμένων ἐπιστημῶν ἐν σχέσει τόσοσιν πρὸς τὸ σύνολον τῆς ἐν γένει ἐκπαιδεύσεως ὅσον καὶ πρὸς τὴν ἀντίστοιχον κατάστασιν εἰς τὰς λοιπὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας. Οὕτω ἐνῶ τὰ 35 % τῶν σπουδαστῶν ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως τῶν κρατῶν τῆς Βορείου Εὐρώπης κατὰ τὸ ἔτος 1957-58, παρακολουθοῦν μαθήματα εἰς σχολὰς φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐν συγκρίσει πρὸς 27 % εἰς Ἰταλίαν καὶ 20 % εἰς Ἑλλάδα. Διὰ τὴν τελευταίαν ὁ μέσος ὁρος 1955-59 ἀνήρχετο εἰς 18 %. Ἡ ἀνεπάρκεια περαιτέρω τῶν προσφερομένων ὑπὸ τοῦ ὑπάρχοντος συστήματος ἐκπαιδευτικῶν δυνατοτήτων εἰς ὀρισμένους ἐπιστημονικοὺς τεχνικοὺς κλάδους καὶ ἡ σχετικῶς κατωτέρα ποιότης τῆς παρεχόμενης ἐκπαιδεύσεως ἐκδηλοῦνται ἐπίσης καὶ εἰς τὸν συνεχῶς αὐξανόμενον ἀριθμὸν τῶν εἰς τὰς σχολὰς ἐξωτερικοῦ προσφευγόντων Ἑλλήνων σπουδαστῶν. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 1958-59 ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀνήρχετο εἰς τὰ 33 % τοῦ συνόλου τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 70 % ἐξεπαιδεύετο εἰς φυσικὰς καὶ ἐφηρμοσμένας ἐπιστήμας. Ἐπ' αὐτοῦ βλέπε ἔκθεσιν Καθηγητοῦ Ἑλβιν, «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον», ἔ.ἀ.

ἄλλου, τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως σοβαρᾶς ἀνισοροπίας εἰς τὴν ἐν προκειμένῳ ἐπέδυσιν, ἔχει ἀπὸ μακροῦ ἐπισημανθῆ, ὑπὸ τὴν μορφήν κυρίως τοῦ ὑπέρ-κορεσμοῦ ὠρισμένων ἐπαγγελματιῶν καὶ ἐπιστημονικῶν εἰδικότητων (16) καὶ τῆς προσφυγῆς εἰς μέτρα κηρύξεως πολλῶν ἐπαγγελματιῶν ὡς κεκορεσμένων καὶ «κλειστῶν» πρὸς ἀποτροπὴν περαιτέρω χειροτερεύσεως τῆς ὑπαρχούσης καταστάσεως.

Πλὴν ὅμως, διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς παρουσίας ἀναλύσεως θὰ ἀναφερθῶμεν μόνον εἰς τὴν μελέτην τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ζολώτα, ὡς τὴν πλέον ἀντιπροσωπευτικὴν καὶ κάπως ὀλοκληρωμένην ἐπὶ τοῦ θέματος, ἰδιαιτέρως ὅσον ἀφορᾷ τὰς οἰκονομικὰς συνεπιείας καὶ τὴν ἀνάγκην ἐπεκτάσεως τῆς τεχνικῆς ἐκπαίδευσεως ὡς μέσον βελτιώσεως τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας (17).

Αἱ προτάσεις τοῦ κ. Ζολώτα βασιζονται ἐπὶ τεσσάρων κυρίως ἀρχῶν ἀπαραιτήτων, ὡς ὑποστηρίζει, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ ἦτοι: 1) τὴν ἐπιδίωξιν μαζικῆς μορφώσεως πρὸς ἐξύψωσιν τοῦ τεχνικοῦ ἐπιπέδου ὀλοκλήρου τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, 2) τὴν καθιέρωσιν γενικῆς ὑποχρέωσεως τεχνικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσεως, 3) τὴν δωρεὰν παροχὴν τῆς τεχνικῆς ἐκπαίδευσεως καὶ 4) τὴν συγκέντρωσιν τῆς προσπάθειας πρωτίστως εἰς τὴν νεαρὰν ἡλικίαν. Συνεπῆς περαιτέρω πρὸς τὰς κατευθυντηρίους αὐτὰς ἀρχὰς ὁ κ. Ζολώτας προχωρεῖ καὶ διαγράφει πρόγραμμα ὁμαδικῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσεως διὰ νέους ἀγροτόπαιδας, δι' ἐκτελεστικά καὶ διοικητικὰ στελέχη δημοσιῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ὑπολογίζων συνάμα καὶ τὸ κατὰ προσέγγισιν κόστος διὰ τὴν ἐγκατάστασιν καὶ λειτουργίαν 500 γεωργικῶν σχολῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν 20—25.000 νέων ἐτησίως καὶ 600 σχολῶν διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τομέα παροχῆς ὑπηρεσιῶν. Τονίζει ἐπίσης τὴν ἀνάγκην ὠρισμένων προσαρμογῶν εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀνωτέρας ἐκπαίδευσεως τῆς χώρας ἐπὶ τῶν αὐτῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γραμμῶν προηγουμένων μελετητῶν τοῦ θέματος.

Κατ' ἀρχὴν θὰ ἦτο πολὺ δύσκολον ν' ἀμφισβητηθῆ ἡ σκοπιμότης τῆς προτεινομένης ἀνάγκης αὐξήσεως τῆς ἐπενδύσεως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἀνθρωπίνου ὑλικοῦ καὶ τῆς μετατοπίσεως τοῦ βάρους αὐτῆς εἰς τὴν τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν. Τὸ σημεῖον ὅμως τὸ ὁποῖον θὰ πρέπει νὰ τονισθῆ ἐνταῦθα εἶναι, ὅτι ἡ Ἑλλάς φαίνεται νὰ εἶναι μεταξύ ἐκείνων τῶν ὑπο-ἀναπτύκτων χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας τὸ πρόβλημα ἔχει ἀποβῆ περισσότερο πρόβλημα κακῆς κατευθύνσεως

16) Βλέπε ἐπ' αὐτοῦ εἰς Κ. Β. Μπανταλούκα, Ἡ Χρονία Ὑπο-ἀπασχόλησις τοῦ ἐν Ἑλλάδι Ἐργατικοῦ Δυναμικοῦ, Ἀ. Παπαζήσης, Ἀθῆναι, 1956, σελίδες 16—18, ὡς καὶ τὰς ἐν αὐτῷ παραπομπάς. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως τῆς οἰκονομικῆς ἐκπαίδευσεως, βλέπε Ἐκθεσιν Καθηγητοῦ κ. Ἀ. Γ. Παπανδρέου, 1961, καὶ τὰς ἐπ' αὐτῆς γενομένας παρεμβάσεις, ἰδίως Καθηγητοῦ κ. Γρ. Κασσιμάτη, «Ἡ Ἀνωτάτη Παιδεία», Οἰκονομικὸς Ταχυδρόμος, 30 Μαρτίου, 1961.

17) Μελέτη παρουσιασθεῖσα εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 3ης Δεκεμβρίου 1959. Βλέπε Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις καὶ Τεχνικὴ Ἐκπαίδευσις, ἐ.ἀ. Ἐπίσης συζητήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος εἰς Ἑλληνικὴν Ἐταιρείαν Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν: Ἡ Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις τῆς Ἑλλάδος. Τόμ. Β'. Ἀθῆναι, 1961.

τῆς εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἀφιερωμένης ἐπενδύσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς σημαντικὸν βαθμὸν κακῆς χρησιμοποίησεως τῆς εἰς γνώσεις καὶ εἰδικότητας πραγματοποιηθείσης τοιαύτης ἀφ' ἑτέρου. Τὸ γεγονός, ὡς σημειώνει ὁ Καθηγητὴς κ. Ζολώτας, τῆς συνεχοῦς ἐπιμονῆς ἐπὶ τῆς «κλασσικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἵνα οὕτω παράγωνται ἀπόφοιτοι Γυμνασίων χωρὶς κέπαγγελματικά προσόντα» καὶ μιᾶς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως ἄκρως βεβαρημένης μὲ ἀκατάλληλα θέματα ἐκπαιδεύσεως ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίν κακῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἐπενδυομένων κεφαλαίων εἰς σοβαρὸν βαθμὸν. Τοῦτο καθιστᾷ ἐπίσης φανερόν ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῆ σημαντικὴ πρόοδος ἄνευ σοβαρᾶς προσθέτου ἐπενδύσεως, ἀλλ' ἀπλῶς δι' ἑνὸς νέου προσανατολισμοῦ τῶν ἤδη διατιθεμένων διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ἐπενδύσεων, κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος θὰ καταστήσῃ ταύτας περισσότερον παραγωγικὰς ὑπὸ τὰς ὑφισταμένας συνθήκας⁽¹⁸⁾.

Ἡ κυρία δυσκολία καὶ τὸ βασικὸν πρόβλημα ἑνὸς τοιούτου προσανατολισμοῦ ἔγκειται εἰς τὴν ἤδη μνημονευθεῖσαν ἀντίστασιν εἰς τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν «βαθεῖαν ἐμμονὴν τῶν ἐπιστήμων ἀρχῶν ἐπὶ τῆς παλαιᾶς πατροπαραδότου κλασσικῆς ἐκπαιδεύσεως». Ἐν τῇ πραγματικότητι ὁμως ὑπάρχουν δύο βασικὰ ἐρωτήματα ὀπισθεν τῆς τοιαύτης δυσκολίας :

1) Μέχρι ποίου σημείου τὸ σύστημα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως θὰ πρέπει νὰ διαρρυθμισθῆ ὥστε νὰ ἐξυπηρετῆ τὸν βασικὸν σκοπὸν τῆς ἐξυψώσεως τῆς «γενικῆς ποιότητος τοῦ λαοῦ» καὶ συνεπῶς ἀπὸ ποίου σημείου καὶ μέχρι τίνος βαθμοῦ θὰ πρέπει ἡ ἔμφασις νὰ στραφῆ πρὸς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν ;

2) Ποῖος θὰ φέρῃ τὸ βάρος τοῦ κόστους μιᾶς «ἐπιταχυνομένης ἀποσβέσεως» τῆς ἐπενδύσεως, ἀντιπροσωπευομένης ὑπὸ τοῦ ὑφισταμένου σήμερον.

18) Τὸ σύστημα μέσης ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλλάδος (κλασσικὰ Γυμνάσια) ὑπέστη ἰδιαιτέραν κριτικὴν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔντονον ἐμμονὴν ἐπὶ τῆς κλασσικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν εὐθύνην του διὰ τὴν οικονομικὴν καθυστέρησιν τῆς χώρας. Βλέπε, Ἄ. Πεπελάση «The Image of the Past and Economic Backwardness», *Human Organization*, τόμ. 17, σελὶς 4. Ζ. Ζολώτα, ἑ.ἀ. Πλὴν ὁμως, ἡ μεγαλύτερα ἀδυναμία τοῦ συστήματος φαίνεται νὰ ἔγκειται μᾶλλον εἰς τὴν ἔμφασιν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν γλωσσῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, πορὰ ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς κλασσικῆς παιδείας, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν μιᾶς ἐκπαιδεύσεως βασιζομένης εἰς τὰ ἀνθρώπινα ἰδεώδη καὶ τὰς ἀξίας, αἵτινες περιλαμβάνονται εἰς τὰ κλασσικὰ διδάγματα. Ἐπὶ πλέον, τὸ σύστημα ἐπιβαρύνεται μὲ ὑπερβολικὰ θέματα ἐντὸς βραχυτάτου σχετικῶς χρόνου, ἀφίνον πολὺ ὀλίγον χρόνον διὰ ἐπιβλεπομένην μελέτην καὶ ἐργασίαν βιβλιοθήκης ἢ ἐργαστηρίου. Συνάμα ὑποφέρει ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν καλῶς κατηρτισμένου διδακτικοῦ προσωπικοῦ, καταλλήλων ἐκπαιδευτικῶν βιβλίων καὶ λοιποῦ διδακτικοῦ ὕλικου καὶ ἀπὸ ἕνα καλλίτερον ἰσορροπημένον πρόγραμμα, μὲ ἔμφασιν ἐπὶ τῶν νέων ἐπιστημῶν καὶ ὠρισμένων πρακτικῶν θεμάτων. Βλέπε ἐπὶ τοῦ σημείου τοῦτου ἐπίσης εἰς L. G. Allbaugh, *Crete; a Case Study of an Underdeveloped Area*. Princeton University Press, 1953, σελίδες 185-191.

Ἐν συντομίᾳ, δύο βασικὰ ἀδυναμίας θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀποδοθοῦν εἰς τὸ ἑλληνικὸν σύστημα μέσης ἐκπαιδεύσεως : 1) Ἡ ἐμμονὴ ἐπὶ ἑνὸς μὴ ἰσορροπημένου προγράμματος, ὁμοῦ πρὸς ἕνα τρόπον διδασκαλίας ἑλλιπῆ, κακῶς προσανατολισμένον καὶ πτωχῶς διεξαγόμενον. 2) Ἐλλειψὶν ἐπαρκοῦς εὐκαμψίας προσαρμογῆς εἰς τὰς ὁλοκλήρως μεταβαλλομένας οικονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας καὶ ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας.

κατωτέρας παραγωγικότητας ανθρώπινου κεφαλαίου; Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ζήτημα φαίνεται νὰ ἐγκεινται, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, αἱ ἀληθεῖς ρίζαι καὶ τὰ κίνητρα τῆς παρατηρηθείσης ἀντιστάσεως πρὸς ἀλλαγὴν καὶ ἡ βαθέως ριζωμένη ἐμμονὴ τῶν δημοσίων λειτουργῶν ἐπὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ ὕφισταμένου συστήματος. Ὑπάρχει συνεπῶς εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν ἓνα σοβαρὸν θέμα μεταβατικότητος καὶ μέγα μέρος τῆς ἀναπροσαρμογῆς θὰ πρέπει νὰ κατευθυνθῇ εἰς τὸ σημεῖον ἐνάρξεως τῆς ἐκπαιδευτικῆς διαδικασίας.

Ἡ ἑτέρα καὶ ἐξ ἴσου σημαντικὴ ἀποψις ἐνταῦθα εἶναι ἡ τοῦ *μηχανισμοῦ* μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἐπιτευχθῇ ὁ νέος προσανατολισμὸς τῆς ἐπενδύσεως εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα καὶ ἡ κατανομὴ τῶν παραχθεῖσῶν εἰδικότητων μεταξύ τῶν παραγωγικῶν ἀπασχολήσεων κατὰ τὸν πλέον ἀποδοτικὸν καὶ ἐπαρκῆ τρόπον, ἐν ὧσι τοῦ συστήματός μας ἐλευθέρας οἰκονομίας. Μία μεταβολὴ εἰς τὸ ὑπάρχον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα μόνον, θὰ ἀπετελεῖ πράγματι μονόπλευρον ἐνέργειαν, ἀφορῶσαν ἀποκλειστικῶς τὴν πλευρὰν τῆς *προσφορᾶς* τῶν ἀνθρώπινων εἰδικότητων καὶ παραμελοῦσαν τὴν ἀποψιν τῆς *ζητήσεως*.

Περισσότερον συγκεκριμένως, τὰ ἐρωτήματα τὰ ὁποῖα προβάλλουν ἐν προκειμένῳ εἶναι: 1) Κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ἐκφρασθῇ ἡ πραγματικὴ ζήτησις διὰ τὰς διαφόρους ἐπαγγελματικὰς εἰδικότητας; 2) Ὁ ὑπάρχον μηχανισμὸς ἀγορᾶς διὰ τοὺς παραγωγικοὺς συντελεστὰς προσφέρει πράγματι ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας, μέσω τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν, ἐπαρκῆ κίνητρα ὥστε νὰ προσελκύσῃ καταλλήλους νέους πρὸς ἐκπαίδευσίν των εἰς εἰδικότητας καὶ γνώσεις, αἵτινες ἀναγκαιοῦν περισσότερο καὶ ζητοῦνται πραγματικῶς; 3) Ὑπάρχει ἐγγύτης ὅτι αἱ ἀναπτυχθησόμενα εἰδικότητες καὶ γνώσεις θὰ χρησιμοποιηθοῦν κατὰ τὸν πλέον ἀποδοτικὸν τρόπον; Ἐν ἄλλοις λόγοις, ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀγορᾶς κατανέμει πράγματι ἱκανοποιητικῶς τὰ ἐκπαιδευόμενα πρόσωπα μεταξύ ἐκείνων τῶν εὐκαιριῶν παραγωγῆς, αἱ ὁποῖαι προσφέρουν τὸ σχετικῶς ἀνώτερον ποσοστὸν ἀποδόσεως εἰς τὴν ἀντιπροσωπευομένην ἐπένδυσιν (19).

Τὰ ἐρωτήματα ταῦτα καθίστανται περισσότερο ἐμφανῆ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ μηχανισμὸς ἀγορᾶς διὰ τὴν κατανομὴν τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν φαίνεται νὰ λειτουργῇ κατὰ τὸν πλέον ἐλαττωματικὸν τρόπον καὶ ἔνθα ἡ μὴ ἀποδοτικὴ χρησιμοποίησις τῶν ἐκπαιδευομένων ἀνθρώπινων δυνάμεων ἀποδεικνύεται νὰ εἶναι σχετικῶς μεγαλύτερας ἐκτάσεως. Παραδείγματος χάριν, πολὺ μικρὸν μόνον μέρος τῆς ἐπενδύ-

19) Τυπικὸν παράδειγμα ἐν προκειμένῳ ἀποτελεῖ τὸ ἀναφερόμενον γεγονός χρησιμοποίησεως τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἐκπαιδευθέντων γεωπόνων μέσης ἐκπαίδευσεως. Πολλοὶ ὀλίγοι ἐκ τούτων κατέληξαν ν'ἀποβοῦν τακτικοὶ γεωργοὶ ἢ διαχειρισταὶ μεγαλύτερων γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων. Τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν ἐξ αὐτῶν εἴτε ἐχρησιμοποίηθη ὑπὸ κυβερνητικῶν ὀργανισμῶν, κυρίως εἰς διοικητικὰ λειτουργήματα, εἴτε κατηυθύνθη πρὸς ἕτερα μὴ γεωργικὰ ἐπαγγέλματα. Τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι φυσικὰ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς Ἑλλάδος, δεδομένου ὅτι τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ δὴ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκτάσεως, εἰς πολλὰς ἑτέρας ὑπο-ἀναπτύκτους χώρας. Σχετικῶς πρὸς τὴν περίπτωσιν τῆς Ἑλλάδος βλέπε Ζ. Ζολώτας καὶ L. G. Allbaugh ἔ. ἀ.

σεως τῆς αντιπροσωπευομένης ὑπὸ τῶν διαφόρων ειδικοτήτων τῶν σχετιζομένων μετὰ τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν χρησιμοποιεῖται πράγματι πλήρως εἰς προσπάθειαν σκοπούσας νὰ προαγάγουν τὰς «παραγωγικὰς τέχνας». Μετὰ τὸ νὰ ἀναλάβωμεν ὅθεν ἓνα πρόγραμμα εὐρείας ἐπενδύσεως πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκπαιδεύσεως 20—25.000 περίπου εἰδικευμένων γεωργῶν ἐτησίως⁽²⁰⁾, χωρὶς νὰ ἐξασφαλισθῆ ταυτοχρόνως ἡ πραγματικὴ ἀπορρόφηση αὐτῶν ὑπὸ τοῦ γεωργικοῦ τομέως, διατρέχομεν τὸν κίνδυνον μὴ παραγωγικῆς ἐπενδύσεως καὶ ἴσως σημαντικῆς σπατάλης χρηματικῶν πόρων. Ἡ κοινὴ τάσις συνήθως εἶναι νὰ συγχέωνται αἱ *θεωρητικαὶ ἀνάγκαι* μετὰ τὴν *ἐνεργὸν ἢ πραγματικὴν ζήτησιν*, ὡς αὕτη διαμορφοῦται ἀπὸ τὰς δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς, ὑπὸ τὰς ὑπαρχούσας οἰκονομικὰς συνθήκας, περιλαμβανομένης εἰς αὐτὰς τῆς μελλοντικῆς ζήτησεως γεωργικῶν προϊόντων, ὡς καὶ τῶν ὑφισταμένων σχέσεων ὑποκαταστάσεως καὶ συμπληρωματικότητος μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, συνεπιεῖα τεχνικῶν μεταβολῶν.

Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ἐν γένει καὶ ἰδιαιτέρως ὑπὸ συνθήκας γεωργικῆς ὑπο-ἀπασχολήσεως, ὡς αἱ τῆς Ἑλλάδος, ἐπιβάλλει κατὰ κύριον λόγον τὴν συνεχῆ μεταφορὰν γεωργικοῦ δυναμικοῦ εἰς μὴ γεωργικὰ ἀπασχολήσεις, ὁ σκοπὸς πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐκπαίδευσις μέγα ποσοστοῦ ἀγροτοπαιδῶν, οὐχὶ εἰς γεωργικὰ ἐπαγγέλματα, ἀλλὰ εἰς γνώσεις καὶ δεξιότητες, αἵτινες θὰ καταστήσουν δυνατὴν καὶ εὐκόλον τὴν *ἀπορρόφησην τῶν εἰς μὴ γεωργικὰς δραστηριότητας*. Ἡ προσπάθεια θὰ πρέπει νὰ τεῖνῃ συνεπῶς εἰς τὴν δημιουργίαν τοιούτων ἐκπαιδευτικῶν ἐυκολιῶν πλησίον τῶν γεωργικῶν περιφερειῶν καὶ ἰδίως τῶν χαμηλοῦ εἰσοδήματος τοιούτων, ἵνα οὕτω ὑποβοηθηθῆ ἡ ὑπὸ τῶν σκοπῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐπιβαλλομένη διαρκὴς μετατόπισις ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ μακρὰν τῆς γεωργικῆς δραστηριότητος. Ἡ γενικὴ τάσις φυσικὰ ἐν προκειμένῳ εἶναι νὰ παραβλέπεται ὁ *εἰσοδηματικὸς χαρακτῆρ* τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ δὴ τῆς τεχνικῆς τοιαύτης⁽²¹⁾.

Κατ' ἀκολουθίαν τὸ κέντρον βάρους τοῦ προβλήματος εἰς τὴν ἐν προκειμένῳ περίπτωσιν ἔγκειται :

20) Ζολώτας ἔ. ἀ., σελὶς 57.

21) Ἡ ἐπικρατούσα ὡς γνωστὸν ἀντίληψις ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ τῆς ἐμφάσεως τῆς γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὰ γεωργικὰ διαμερίσματα τῆς χώρας παραβλεπομένου ἐν προκειμένῳ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις, ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς, εἶναι τὸ βασικὸν μέσον προαγωγῆς τῆς παραγωγικότητος καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ ἀτομικοῦ εἰσοδήματος. Χαρακτηριστικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐφαλμένης ταύτης τάσεως εἶναι τὸ ἀναφερθῆν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης συγκεντρώσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Δ. Δεληβάνη, ὅτι διαπιστοῦται συνήθως, τοῦλάχιστον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, ὅτι οἱ ἐξ ἀγροτικῶν διαμερισμάτων διαγωνιζόμενοι σπουδασταὶ μειονεκτοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς μαθήματα μαθηματικῶν, φυσικῆς κλπ., πράγμα τὸ ὁποῖον δυσχεραίνει σοβαρῶς τὴν δυνατότητα εἰσαγωγῆς τῶν πρὸς περαιτέρω ἐκπαίδευσιν εἰς πολλὰς τεχνικὰς σχολὰς.

Ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ συνεπῶς διὰ τὰς γεωργικὰς περιφερείας σκοποῦσα τὴν ὁλοσχερῆ παρακράτησιν τῶν ἀγροτοπαιδῶν εἰς τὴν γεωργίαν, εἶναι ἀνεδαφικὴ καὶ ἐναντίον αὐτῶν τούτων τῶν σκοπῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τόσοσιν τῶν γεωργικῶν περιφερειῶν ὅσον καὶ τῆς χώρας ἐν γένει.

1) Εἰς τὰς ὑπαρχούσας δυνατότητας ἀπορροφήσεως καὶ παραμονῆς εἰς τὴν γεωργίαν τοῦ ἀνωτέρω ἀριθμοῦ τῶν ἐκπαιδευθησομένων ἀγροτοπαίδων, καὶ 2) Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν τοῦτο καταστῆ ἐφικτόν, μέχρι ποίου σημείου θὰ εἶναι οὗτοι εἰς θέσιν νὰ ἐργασθοῦν ὡς ἀνεξάρτητοι περραγωγοὶ (ἢ τοῦλάχιστον θὰ ἔχουν τὴν πρωτοβουλίαν νὰ διευθύνουν τὴν ἀγροτικὴν ἐπιχείρησιν τῆς οἰκογενείας των), καθιστάμενοι οὕτω ἱκανοὶ νὰ ἐφορμόσουν ἀποτελεσματικῶς τὰς γνώσεις καὶ τὴν δεξιότητιαν, τὰς ὁποίας ἀπέκτησαν μέσῳ τοῦ προγράμματος ἐκπαιδύσεως καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν, κατ' ἀκολουθίαν, μίαν ἱκανοποιητικὴν ἀπόδοσιν εἰς τὴν ἐπένδυσιν, τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύει ἡ ἐκπαίδευσίς των. Ἐὰν τοῦτο δὲν πραγματοποιηθῆ, οἱ ἐκπαιδευθέντες νεαροὶ ἀγροτόπαιδες ἀναγκαστικῶς εἴτε θὰ πρέπει νὰ στραφοῦν εἰς μὴ ἀγροτικὰς ἀπασχολήσεις (διὰ τὰς ὁποίας ἀσφαλῶς ἡ ἐκπαίδευσίς των θὰ εἶναι πολὺ μικρᾶς χρησιμότητος), ἢ θὰ παραμείνουν μὲν εἰς τὴν γεωργίαν ἀλλὰ ὑπὸ τὰς αὐτάς, ὡς πρὸ τῆς ἐκπαιδύσεως, συνθήκας. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις, ἡ ἐπένδυσίς θὰ εἶναι χαμηλῆς παραγωγικότητος καὶ πολὺ ὀλίγη βελτίωσις θὰ πραγματοποιηθῆ εἰς τὸν ρυθμὸν ἀναπτύξεως τοῦ τομέως.

Ἐν ὀλίγοις, θὰ πρέπει νὰ ὑπάρξῃ πρόβλεψις ὅτι τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα θὰ ἐκπαιδευθοῦν θὰ ἐξασφαλίσουν ἐκ τῆς γεωργικῆς ἀπασχολήσεως ἕνα εἰσόδημα ἀνάλογον πρὸς ὃ, τὴν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκομίσουν εἰς μὴ γεωργικὰς ἀπασχολήσεις. Ἄλλως τὸ ὅλον πρόγραμμα προώρισται νὰ ἀποτύχῃ εἰς τοὺς βασικοὺς αὐτοῦ ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς. «Ἀγάπη διὰ τὴν γεωργίαν» δὲν εἶναι ἀρκετὸν κίνητρον διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰς τὴν γεωργικὴν ἐνασχολήσιν, ἔστω καὶ μετὰ μίαν καλὴν ἐκπαίδευσιν εἰς τὸ ἀγροτικὸν ἐπάγγελμα. Ἐμμονὴ ἐπὶ τοιούτων κινήτρων θὰ ἀπετέλει ἀπλῶς παραγνώρισιν τῶν βασικῶν δυνάμεων, αἵτινες διαμορφώνουν τὴν οἰκονομίαν.

Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν μετὰ τινος βεβαιότητος, ὅτι ὡς ἔχει σήμερον ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Γεωργίαν, ὁ μηχανισμὸς ἀγορᾶς διὰ τὴν κατανομήν τῶν ἀνθρωπίνων εἰδικότητων εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐλαττωματικὸς καὶ προσφέρει πολὺ ὀλίγην ἐγγύησιν διὰ μίαν ἐπαρκῆ καὶ ἀποδοτικὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἀντιστοίχου ἐπενδύσεως, λόγῳ τῶν ὑπαρχουσῶν πολυαριθμῶν ὀργανωτικῶν καὶ θεσμολογικῶν ἐλαττωμάτων. Παραδείγματος χάριν, τὸ ἐπικρατοῦν μέγεθος ἀγροτικῆς ἐκμεταλλεύσεως εἶναι ἐξαιρετικῶς μικρὸν καὶ κατακερματισμένον, χρηματοδότησις μακρᾶς διάρκειας διὰ τὴν ἀγορὰν ἀγροτικῆς ἐκμεταλλεύσεως εἶναι παντελῶς ἀνύπαρκτος καὶ οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, οἵτινες ὑποτίθεται ὅτι ἐδημιουργήθησαν διὰ νὰ ἀντισταθμίσουν τὰ τοιαῦτα μειονεκτήματα, ἀπέτυχον οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἀποστολὴν των ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης. Ἐλευθέρᾳ ζήτησις ἐξ ἄλλου, ἐκ μέρους τῶν μεγαλυτέρων σχετικῶς γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων διὰ τὰς ὑπηρεσίας εἰδικευμένων προσώπων εἶναι ἀπολύτως περιωρισμένη ἐν ὄψει τοῦ μικροῦ χωρικοῦ τύπου ἰδιοκτησίας τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ γεωργικὴ ἔρευνα, αἱ γεωργικαὶ ἐφαρμογαὶ καὶ τὰ λοιπὰ παρόμοια καθήκοντα εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα εἶναι κρατικὰ λειτουργήματα, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζητήσεως τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν εἰδικότητων τῶν ἀφορουσῶν τὴν γεωργίαν, ἀντιπροσωπεύεται πράγματι

ὑπὸ τοῦ Κράτους μὲ ὄλας τὰς μνημονευθείσας ἀκαμψίας. Τοιαύτη ὀργανω-
 τικὴ διάρθρωσις καθιστᾷ οἰονδήποτε μηχανισμόν τιμῶν ἐλάχιστα ἀποτελεσμα-
 τικὸν διὰ τὴν κατανομήν τῶν ἀνθρωπίνων πόρων. Ἐπὶ πλέον, ἡ κρατικὴ ἀγρο-
 τικὴ πολιτικὴ φαίνεται νὰ ἐνδιαφέρεται πολὺ ὀλίγον διὰ τὴν διόρθωσιν τοιού-
 των ἐλαττωμάτων. Οὕτω, ἡ ἔλλειψις μιᾶς διαδικασίας ἐπιλογῆς εἰς τὴν ἀσκη-
 σιν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, ἢ τὴν παροχὴν τεχνικῆς βοήθειας, ἢ ὁμοίομορφος
 μεταχειρίσις ὄλων τῶν παραγωγῶν ἢ μεταχειρίσις βασιζομένη ἐπὶ κριτηρίων
 διαθέσεως περιουσιακῶν στοιχείων ἄνευ πολλῆς προσοχῆς εἰς γενικὰ κριτήρια
 ἐπιχειρηματικότητος κ.λ.π., συμβάλλουν πολὺ ὀλίγον εἰς τὴν διατήρησιν ἱκα-
 νῶν παραγωγῶν εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα. Δὲν εἶναι δύσκολον, συνεπῶς, νὰ
 ἐξηγήσῃ κανεὶς τὸ γενικῶς διαπιστούμενον ὅτι τὰ γεωργικὰ διαμερίσματα τῆς
 χώρας παραμένουν μὲ τὸ πλέον καθυστερημένον στοιχεῖον τοῦ πληθυσμοῦ των.

Ἐν συμπεράσματι, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ δημιουργία ἐπαρκοῦς ἐνεργοῦ
 ζητήσεως εἰς τὰς πλέον παραγωγικὰς εὐκαιρίας διὰ τὰς ὑπηρεσίας τῶν ἐκπαι-
 δευομένων προσώπων, διὰ μέσου καταλλήλου συστήματος κινήτρων εἰσοδήμα-
 τος (μηχανισμὸς τιμῶν), φαίνεται νὰ εἶναι προτιμότερα, ἀντὶ τῆς ἀφιέρωσως
 περισσοτέρων πόρων δι' ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν, τοῦλάχιστον δι' ὠρι-
 σμένες οἰκονομικὰς δραστηριότητας. Περισσότερον ἀποδοτικὴ καὶ ἐπαρκὴς χρῆ-
 σις τοῦ ὑπάρχοντος ἀνθρωπίνου κεφαλαίου εἰς τὴν Ἑλλάδα, θὰ συνέβαλεν
 ἴσως ἀποτελεσματικώτερον εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἐπιπέδου τῆς παρουσίας πα-
 ραγωγικότητος εἰς τὴν γεωργίαν παρὰ ἠϋξημένον ποσοῦν ἐκπαιδευτικῆς ἐπεν-
 δύσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπαρχουσῶν συνθηκῶν ἀπορροφήσεως. Ἀντιθέτως,
 δυνατὸν ν' ἀποδειχθῆ ὅτι τὰ τοιαῦτα πρόσθετα κεφάλαια θὰ ἀπέβαινον περισ-
 σότερον ἀποδοτικὰ ἐὰν ἦθελον χρησιμοποιηθῆ διὰ πληρεστέραν γενικὴν ἐκπαί-
 δευσιν εἰς τοὺς κατωτέρους βαθμούς, σκοποῦσα νὰ προαγάγῃ τὴν γενικὴν
 ποιότητα τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, διὰ τεχνικὴν βοήθειαν μέσῳ ἐνὸς ἀποτε-
 λεσματικοῦ συστήματος γεωργικῶν ἐφαρμογῶν καὶ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν γεωρ-
 γῶν ἐπὶ τῆς ἐργασίας, βάσει προγράμματος ἐπιλογῆς μεταξὺ τῶν ἱκανοτέρων
 ἐξ αὐτῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς πλημμελοῦς χρησιμοποίησεως τοῦ ἀνθρω-
 πίνου κεφαλαίου εἰς τοὺς τομεῖς Βιομηχανίας καὶ Ὑπηρεσιῶν, τὸ πρόβλημα
 εἶναι πολὺ μικροτέρας ἐκτάσεως ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν περίπτωσιν τῆς Γεωρ-
 γίας. Ἡ παρατηρούμενη ἐξ ἄλλου ἀθρόα ἴδρυσις καὶ λειτουργία ἰδιωτικῶν
 ἰδρυμάτων τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ τοὺς τομεῖς αὐτοὺς ἀποδεικνύει ὅτι ὁ μη-
 χανισμὸς τῆς ἀγορᾶς εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην λειτουργεῖ κατὰ πλέον ἱκανο-
 ποιητικὸν τρόπον παρὰ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Γεωργίας⁽²²⁾. Ἡ παρατη-
 ρομένη ὁμως σπάνις ἐπιχειρηματικῶν δεξιοτεχνιῶν πολὺ δυσχερῶς δύναται
 νὰ διορθωθῆ διὰ κρατικῆς παρεμβάσεως. Τοῦτο εἶναι ζήτημα πλέον πολυπλό-
 κου διαδικασίας. Ἡ ἔλλειψις πεπειραμένων διευθυντῶν ἐπιχειρήσεων ὀφείλεται
 καὶ εἰς τὴν ἀπουσίαν μεγάλων ἐπιχειρηματικῶν μονάδων εἰς ἃς οἱ νέοι θὰ ἦτο

22) Νικολάου Δρίτσα, «Πρακτικαὶ ἀπόψεις ἐπὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν
 τῇ βιομηχανίᾳ, «Σ π ο υ δ α ί», Τόμος IB', No 3, Νοέμβριος 1961.

δυνατὸν ν' ἀναπτύξουν εἰδίκευσιν καὶ πρακτικὴν ἐξάσκησιν. Ἐκτὸς τούτου, ἡ ἐκπαίδευσις εἰς βιομηχανικὰς εἰδικότητας δὲν δύναται νὰ ἀποξενωθῇ τελείως τῆς ἐπιτελέσεως τῆς ἐργασίας⁽²³⁾.

Περαιτέρω, θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐν συναφεΐᾳ πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅτι ὑπάρχει σχετικῶς ὀλίγη ἐμπειρικὴ ἔνδειξις ἐπὶ τῆς γενικῶς κρατούσης γνώμης, ὅτι ἡ χαμηλὴ παραγωγικότης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βιομηχανίαν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς εἰδικέσεως μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ βιομηχανικοῦ δυναμικοῦ⁽²⁴⁾. Ἡ χαμηλὴ παραγωγικότης δυνατὸν νὰ εἶναι ἐπίσης τὸ ἀποτέλεσμα ὀργανωτικῶν ἐλαττωμάτων τῶν κατ' ἴδιαν ἐπιχειρήσεων καὶ ἀνεπαρκειῶν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἀπασχολουμένων παραγωγικῶν συντελεστῶν, ὅπως παραδείγματος χάριν ἡ χαμηλὴ στάθμη παραγωγικῆς λειτουργίας καὶ ἡ ὑπαρξίς μεγάλης ἀχρησιμοποίητου παραγωγικῆς δυναμικότητος, ὁ χαμηλὸς βαθμὸς κεφαλαιοποιήσεως εἰς τὰς κατ' ἴδιαν ἐπιχειρήσεις, ἡ ἐλαττωματικὴ ἐσωτερικὴ ὀργάνωσις τῶν παραγωγικῶν μονάδων, ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς εἰδικέσεως καὶ παραγωγικῆς ὀλοκληρώσεως ἐν τῇ βιομηχανίᾳ καὶ ἄλλαι ἐξωτερικαὶ ἐπιβαρύνσεις (external diseconomies) ἀπὸ τὰς ὁποίας φαίνεται νὰ ὑποφέρῃ ἡ Ἑλληνικὴ Βιομηχανία. Θὰ ἦτο διαγνωστικὸν λάθος ἴσως νὰ ἀποδώσωμεν τὴν χαμηλὴν παραγωγικότητα τῶν διαφόρων τομέων ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ποιότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Τοιαύτη ἐντόπισις τοῦ ζητήματος θὰ συνετέλει μόνον εἰς τὴν σύγχισιν τῶν προβλημάτων καὶ τὴν παράβλεψιν τοῦ βασικοῦ ζητήματος. Ἐχει παρατηρηθῆ εἰς πολλὰς ὑπο-ἀναπτύκτους χώρας, ὡς καὶ ἐκ τῆς πείρας μετानαστῶν ἐργατῶν εἰς ἀνεπτυγμένας τοιαύτας, ὅτι οἱ ἐργάται ὅταν χρησιμοποιοῦνται ἐντὸς καλῶς ὀργανωμένων καὶ ἐπαρκῶς λειτουργουσῶν βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων καθίστανται συντόμως τόσον ἀποδοτικοὶ ὅσον καὶ οἱ συνάδελφοὶ των τῶν βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Ἐν γένει, ἔχει διαπιστωθῆ ὅτι πολλὰ παραγωγικὰ διαδικασίαι εἰς σύγχρονα ἐργοστάσια δὲν ἀπαιτοῦν σοβαρὰν δεξιότηχίαν ἢ μόρφωσιν, διὰ τὸ μέγα μέρος τουλάχιστον τοῦ ἐργατικοῦ προσωπικοῦ⁽²⁵⁾. Θὰ ἦτο ἴσως καλύτερον νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ αἷτια τῆς χαμηλῆς παραγωγικότητος εἰς τὴν βιομηχανίαν εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ διοίκησιν καὶ τὴν ἐλαττωματικὴν ὀργάνωσιν τῶν κατ' ἴδιαν βιομηχανικῶν κλάδων καὶ ἐπιχειρήσεων, παρὰ εἰς βασικὰ ἐλαττώματα τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, τουλάχιστον διὰ χώρας μὲ συνθήκας παρομοίας τῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλως θὰ ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ, παραδείγματος χάριν, διατὶ ἐκπαιδευμένα πρόσωπα παραμένουν ἀνεργα ἢ ἀμείβονται κακῶς καὶ νὰ συμβιβασθῇ τὸ φαινόμενον τοῦτο πρὸς τὴν γενικῶς παρατηρουμένην ἔλλειψιν εἰδικότητων μεταξὺ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Ἄναμφιβόλως, τὸ ζήτημα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποσαφηνισθῇ πλήρως πρὶν ἢ ὑπάρξῃ ἐπαρκὴς ἐν προκειμένῳ ἐμπειρικὴ ἔνδειξις.

23) Schultz, The Economic Test in Latin America, ἔ.ἀ., σελίς 25. United Nations, Processes and Problems of Industrialization in Underdeveloped Countries, New York, 1955, σελίς 38-43.

24) Ζολώτας, ἔ.ἀ., σελίς 32.

25) United Nations, ἔ.ἀ.

σματα διὰ τὴν Οἰκονομικὴν Πολιτικὴν

σκοπὸς ἐνταῦθα ὑπῆρξε νὰ ἐπιστηθῆ ἡ προσοχὴ ἐπὶ ὠρισμένων πα-
ων ἀπόψεων ἀφορωσῶν κυρίως τὴν πλημμελῆ χρησιμοποίησιν τῆς
τῆς καὶ πραγματοποιουμένης ἐπενδύσεως εἰς ἀνθρωπίνους γνώσεις καὶ
ς, ἡ ὁποία παρατηρεῖται εἰς πολλὰς ὑπο-ἀναπτύκτους χώρας καὶ
καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπὶ τῶν ὑφισταμένων δυνατοτήτων βελτιώ-
ποδοτικώτερας χρησιμοποίησεως τῶν ἤδη διατιθεμένων εἰδικότητων.
ἐπὶ μέτρων αὐξήσεως τῆς ἐπενδύσεως διὰ τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν ἀνευ
εως ἀποτελεσματικοῦ μηχανισμοῦ κατανομῆς καὶ ἐπαρκοῦς χρησιμο-
τοῦ τοιοιουτρόπως παραγομένου ἀνθρωπίνου κεφαλαίου, ὁδηγεῖ
σπατάλην κεφαλαιουχικῶν πόρων παρὰ εἰς ἐπίτευξιν τῶν ἐπιδιωκο-
πῶν.

ἀναφερθεῖσα πείρα τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, ὅπως ἡ τῶν Ἠνωμέ-
τειῶν καὶ ἄλλων, ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἐπίτευξιν σοβαρᾶς αὐξήσεως τοῦ
σοδήματος συνεπιέει τῆς ἐπενδύσεως εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα,
εἶναι ἀναγκαίως καὶ ὅτι μία συγκέντρωσις ἐπὶ τῆς τεχνικῆς ἐκπαιδευ-
αρχῆς τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα καὶ εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας.
Τὰ εὐεργετικὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν ἐγένοντο ἐπι-
ς καὶ ἐκ τῆς συνυπάρξεως ἐνὸς ἀποτελεσματικοῦ μηχανισμοῦ ἀγορᾶς
ατανομῆν τῶν παραγωγικῶν πόρων, ὅρου μὴ ἐκπληρωμένου συνή-
εἰστας ὑπο-ἀναπτύκτους χώρας. Ἡ πολιτικὴ, συνεπῶς, τῶν χωρῶν
πρέπει μετὰ ἴσης ἐμφάσεως νὰ κατευθύνεται πρὸς τὴν δημιουργίαν
ν καταλλήλων συνθηκῶν, πρὶν ἢ ἀναλάβῃ οἰονδήποτε πρόγραμμα
ενδύσεως πρὸς ἀνάπτυξιν ἀνθρωπίνων εἰδικότητων, ὧν ἡ ἀποδοτικὴ
οἴησις παραμένει ἀμφίβολος.

Ὁ τὴν ἀνωτέρω ἀνάλυσιν καθίσταται ἐμφανές, ὅτι πολλὰ ἐκ τῶν σχε-
βλημάτων εἶναι θεσμολογικῆς καὶ ὀργανωτικῆς φύσεως καὶ ὅτι θὰ
ἀναλειφθοῦν ὠρισμένοι διαρθρωτικαὶ μεταβολαὶ πρὶν ἢ πραγματο-
εγαλυτέρα ἔμφασις εἰς τὴν τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν, ἢ τουλάχιστον πα-
μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴν προσπάθειαν. Τοιαῦται ἀναπροσαρμογαὶ θὰ
ἔχουν ὡς σκοπὸν:

τὴν βελτίωσιν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀγορᾶς, οὕτως ὥστε αἱ ἀνθρώπι-
τητες νὰ κατανέμονται δεόντως μεταξὺ τῶν διαφόρων παραγωγικῶν
σεων. Θὰ πρέπει νὰ ἐξασφαλισθῆ πρῶτον ἡ δημιουργία ἐνέργου ζη-
τὰ τὰς ὑπηρεσίας τῶν εἰδικευμένων ἀνθρώπων, μέσῳ τοῦ συστήματος
εἰς τὴν κατάλληλον ἀπασχόλησιν, πρὶν ἢ ἀποφασισθῆ ἡ διάθεσις
ρων πόρων δι' ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν, τουλάχιστον δι' ὠρισμέ-
τητας. Ἄλλως, θὰ καταλήξῃ νὰ πραγματοποιηθῆ ἐπένδυσις εἰς πα-
ς εὐκαιρίας χαμηλῆς ἀποδόσεως, κατευθυνομένων οὕτω κακῶς τῶν
χικῶν πόρων. Ἡ περίπτωσις αὕτη ἀφορᾷ, φυσικὰ, τὴν ἐπαγγελμα-
αίδευσιν καὶ οὐχὶ τὴν γενικὴν τοιαύτην τὴν ἀποσκοποῦσαν, ὡς ἐλέχθη,
τῆς τῆς «γενικὴν ποιότητα τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ τοῦ λαοῦ».

Ἄρα
τὴν βελτίω-
δομένης τῆς
ρεσιῶν καὶ
αὐτοῦ ὡς
2. Τὸ
στήματος,
ἀναγκαιοῦς
νατὴν ἐκτα-
ἐπὶ τόπου
μέρους τοῦ
εἰς τὸ σύνο-
ἐνταῦθα συ-
κοῦ διὰ νέ-
ὑπερβολικῆ
καιοῦντος δ
Τὸ κόστος
ἐκ μέρους τ
δευτῶν κατ
νέου εἶδους
βάλλουν νέ
ἐπενδύσεως
πηρετῆ τῆ
ἐτέρου θὰ κ
δυνατόν, ἐκ
γῶς καὶ ἐπ
προσθέτως,
νικὴ ἐκπαίδ
τῆς γενικῆς
Ἔπο τὸ π
ἔκτασις μετ

ρόλος τῆς ἀναπροσαρμογῆς ἐνίων δημοσίων δαπανῶν διὰ μίαν τοιαύτως τῆς κατανομῆς τοῦ ἀνθρωπίνου συντελεστοῦ εἶναι ἐμφανῆς, δευτέρως σημασίας τοῦ Κράτους ὡς δημιουργοῦ ζητήσεως ἀνθρωπίνων ὑπηρεσιῶν καὶ εἰδικότητων καὶ τῆς εἰς πολλὰς περιπτώσεις μονοπωλιακῆς θέσεως ἀγοραστοῦ συντελεστῶν παραγωγῆς.

Τὴν ἀλλαγὴν καὶ ἀντίστοιχον προσαρμογὴν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, μὲ βασικὸν σκοπὸν τὴν δημιουργίαν ἐκπαιδευτικῶν δυνατοτήτων εἰς ὅσας ὑπὸ τῆς οἰκονομίας εἰδικότητος καὶ τὴν ἀνάληψιν, κατὰ τὴν δύναμιν, τῆς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἣτις ἐπὶ τοῦ παρόντος διεξάγεται ὑπὸ τῶν παραγωγικῶν μονάδων (μαθητεία) μεταφερομένου οὕτως τοῦ κόστους τῆς τοιαύτης ἐκπαιδεύσεως ἐκ τῶν κατ' ἴδιαν ἐπιχειρήσεων ἐκ τῆς κοινωνίας. Αἱ βασικαὶ δυσχέρειαι, αἵτινες θὰ ἐμφανισθοῦν ἐν τῇ συνίστανται εἰς τὴν περιορισμένην ὑπαρξίν ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ ἐκείνης εἰδικότητος καὶ εἰς τὸ κόστος ἀπροσβέσεως τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς ἀντιπροσωπευομένης σήμερον ὑπὸ τοῦ μὴ ἀναγκαίου διδακτικοῦ προσωπικοῦ συνεπείρ μεταβολῆς εἰς τὴν διδακτέαν ὕλην. Ἐν τούτῳ δημιουργεῖ σοβαρὰν ἀντίδρασιν εἰς πᾶσαν ἐν γένει ἀλλαγὴν τῶν ἐπενδεδυμένων συμφερόντων, ἐνῶ ἡ ἔλλειψις καταλλήλων ἐκπαιδευτικῶν ἀταδεικνύει τὴν ἀνάγκην προσθέτου ἐπενδύσεως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἐκείνης διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Ἀμφότεραι αἱ καταστάσεις αὗται ἐπιπέπτον προσανατολισμὸν τοῦ τρόπου καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ὅλης ἐκπαιδεύσεως εἰς τὸν τομέα τῆς ἐκπαιδεύσεως κατὰ τρόπον ὅστις ἀφ' ἑνὸς θὰ ἐξυπλήρῃ τὴν ἀνάπτυξιν γνώσεων καὶ εἰδικότητων πλέον παραγωγικῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου καταστήσῃ τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ἱκανὸν ν' ἀναλάβῃ, κατὰ τὸ ἐκείνην τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἣτις ζητεῖται ἐνεργῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος διεξάγεται ὑπὸ τῶν παραγωγικῶν μονάδων. Ἐπιπλέον, θὰ πρέπει νὰ ἀποφασισθῇ μέχρι ποίου βαθμοῦ καὶ τί εἶδους γεινόμεναι αὐταὶ ἀνάγκαι διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς μνημονευθείσης βελτιώσεως τῆς ποιότητος τοῦ λαοῦ καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Ἐπιπλέον, τὸ πρῶτον θὰ πρέπει ὅθεν νὰ κριθῇ καὶ ἡ τυχὸν ἀνάγκη καὶ ἡ ἀναπροσαρμογὴ τοῦ ὑπάρχοντος συστήματος μέσης ἐκπαιδεύσεως.